

kärsimään diskursiivisesta pakotamisesta". Tällainen määrittelyvallan ja diskurssien analyysiin keskittyvä kulttuurintutkimus pitäytyy puhetapojen analyysissä ja ottaa etäisyyttä toimijoihin, niin diskurssien kantajiin kuin koh-teisiinkin. Post-patriassa määrittelyvalta otetaan vakavasti myös introspektion tasolla, sillä mitään kokonaisnäkemystä tai määrittelyjä tekijät itse eivät halua esittää.

Kulttuurintutkimuksellinen ote lieneekin parhaimmillaan fokusoidessaan moninaisuuteen ja vivahteisiin pienissä kokonaisuuksissa ja aineistoissa, mutta muuttuu jollakin tapaa ongelmalliseksi puhuttaessa esimerkiksi 'globalisaation kulttuurista'. Alasuutari ja Ruuska pohtivat moneen otteeseen koko aihepiirin tutkimisen ja hedelmällisten kysymysten kysymisen vaikeutta. Sen sijaan globalisaation ja sen tuomien muutosten tutkimista keskusteluista kirjoittajat eivät kyseenalaista, ja lehtiteksteihin nojaava vakuuttelustrategia jääkin monin paikoin vaikutelmanomaiseksi.

Valtusta aineistosta, menetelmistä ja näkökulmista johtuen kirja voiskin pitää lähinnä keskustelunavauksena, joka tarjoaa selityksiä monille vuoden 1985 paikkeilla alkaneille, suomalaista yhteiskuntaa muuttaneille ilmiöille kuten alueiden ja murteiden uudelle arvostukselle, erilaisille radiokaaleillekin ekoliikkeille tai korkeakulttuurin aseman murtumiselle. Kirjoitusten ote on keskustele-va; Alasuutari ja Ruuska kirjoittavat aikalaiskritiikkiä tai kulttuurihistoriaa, jolloin kyse ei ole siitä, miten globalisaation prosessit ovat todella muuttaneet Suomea, vaan siitä, miten niitä on hahmotettu ja tulkittu. Tutkimuskohteena ovat diskurssit, jotka Alasuutari ja Ruuska määrittelevät järjestyksellisesti "ajanjaksolle ominaisiksi asioiden tarkastelukehviksiksi ja argumentaation rakenteiksi". Diskurssianalyysi on näkemysellistä, ja siihen nojaten tehdään aineistoon nähden rohkeita tulkintoja ja avauksia. Toisaalta, ja ehkä juuri tästä syystä, kirjoitukset ovat erityisen inspiroivia ja innostava – ne herättävät kysymyksiä ja vastaväitteitäkin, mutta ennen kaikkea laittavat pohtimaan kulttuurin,

globalisaation ja nationalismin käsitteitä sekä muutosta, joka lienee ainoa pysyvä.

SANNA VALTONEN

Suomi on Suomi on Suomi...

Pertti Alasuutari ja Petri Ruuska (toim.): ELÄVÄNÄ EUROOPASSA.

Muuttuva suomalainen identiteetti.

Tampere: Vastapaino, 1998. 311 s.

Kansallinen identiteetti määrittelyn kohteena elää renessanssiajan suomalaisten yhteiskuntatieteilijöiden ja kulttuurintutkijoiden keskuudessa. Ilmiön taustalla lienee kaksi syytä.

Kulttuurintutkimuksen piirissä identiteetin käsitteellä on ollut pitkään vankka perusta. Etnisyyden, toiseuden ja kansallisuuden teemat nousivat 80-luvulla keskustelualueenalle postkolonialistisen teorian ja kritiikin jalanjäljissä, varsinkin anglosaksissa maissa. Samalla tutkijat ikään kuin 'palasivat kotiin' ja rupesivat tarkastelemaan kansallisia käytäntöjä ja hierarkioita kulttuurikriittisin silmin.

Toisaalta paine kansallisen määrittämisen on ollut puhtaasti poliittinen. Järjestelmien ollessa muutoksessa kansakunnat ja niiden jäsenet ovat joutuneet reflektoimaan kysymystä, miten pärjätä globaalissa maailmassa? Keskusteluun on kutsuttu älymystö yli tiederajojen päättävän eliitin avuksi. Identiteetikategoriaa on tarvittu käytännönläheiseen tarkoitukseen – pragmaattisen europoliittikan sorvaamiseen ja valtion legitimaatioperustan säilyttämiseen.

Elävänä Euroopassa on mielenkiintoinen ja hyvin kirjoitettu kokoelma suomalaisuuspuheen muutoksista. Kokoelman näkökulmat kumpuavat toisaalta aikalaisanalyyysin instrumentaalista tarpeesta mutta myös kulttuurikriittisestä kiinnostuksesta kansallisen identiteetin käsitteen muuttumiseen. Kirjan toimittajat ovat asettaneet tehtäväkseen

kansallista identiteettiä koskevan 'puheavaruuden' analyysin.

Eurooppa jää kirjan otsikosta huolimatta harvinaisen etäiseksi. Eurooppaa tai eurooppalaisia valtioita ei mainita muutamaa kertaa lukuunottamatta. Tulkinta suomalaisuudesta ja sen sisältämistä hierarkioista sitä vastoin rakentuu koherentiksi, jopa hieman konsensuaaliseksi. Kirjan tarjoamat tulkinnan horisontit, paradoksaalista kyllä, rakentuvat pitkälti samoille dikotomisille jaoille kuin historiassa – kaupunki-maaseutu; sivistys-takapajuisuus; keskustaperiferia; monimutkaisuus-kehitymättömyys; sivistyneistö-kansa. Identiteetin kategorioita täytetään vastakohtapareilla, mutta itseironisesti ja lempeästi. Ehkäpä se kertoo eniten suomalaisuudesta. Kansallinen identiteetti on yhä historiallinen prosessi ei esimerkiksi kulttuurinen relaatio.

Kirja jakaantuu temaattisesti kolmeen osaan. Kansallista puheavaruutta tutkitaan analysoimalla sitä muokkaavia ja uusintavia käytäntöjä – koulutusta, mediaa, kansanrunoutta, historian dokumentteja. Kansallisen identiteetin genealogiaa eli suomalaisten puhetta suomalaisista analysoidaan suhteena määrittäjien ja määriteltyjen välillä. Tämä on suhde on muodostunut siten, että eliitti, ts. kulloinkin määrittelyasemassa oleva kerros, on määritellyt kulttuurisessa hierarkiassa vähempiarvoista, ts. kansaa. Tämä määrittelysuhteen luonne on pitkälti muotoillut myös asiat, joita 'suomalaisuudesta' on nostettu esiin.

Määrittelysuhte on luonteeltaan funktionaalinen; sitä on leimannut kansallisromantiikka, valistusrationalismi, ulkopoliittinen pragmatismi ja useimmiten periferinen alemmuus. Puheavaruuden historialliset muutokset kytetään pitkälti poliittisten suhteiden muutoksiin Suomen ja sen naapureiden välillä. Määrittelysuhteen, ei ehkä niinkään määrittelykohteen – suomalaisuuden – muutos onkin siten kokoelman keskeinen analyysin kohde.

Kirjan kolme ensimmäistä luku (Matti Peltonen, Ari Jääskeläinen, Satu Apo) keskittyvät suomalaisuuden historiallisiin tulkintoihin. Yksi perustava piirre, johon

kirjoittajat viittaavat, on historiallisen tulkintojen negatiivisuus kansallisesta identiteetistä. Suomalaisuus on ollut jotain stigmatisoitua, väittää Apo. Identiteetti on ambivalentisti sekä häpeän että ylpeyden kohde.

Syyksi suomalaisuuden ristiriitaiseen syvärakenteeseen artikkeleissa tulkitaan kansan ja eliitin välisen suhteen jännitteisyys, jota ei ole haluttu myöntää siinä laajuudessa kuin sitä historiallisena on esiintynyt. Vahvat ja determinoivat tekijät – kieli, kulttuurin nuoruus ja rotu – ovat tekijöitä, joilla erontekoa omakuvassa on syvennetty suhteessa eurooppalaisiin kulttuurikansoihin.

Mirja Liikkanen, Pertti Alasuutari ja Risto Alapuro keskittyvät sivistyneistön nykytilaan. Keskeistä artikkeleille on kysymys selkeän eron häviämisestä asiantuntijoiden ja maallikoiden välillä, toisaalta kulttuurin puolella taitelijoiden ja yleisön väliltä. Kun selkeät rajat häviävät ja esimerkiksi älymystöpuheesta tulee yksi puhetapa tai argumentoinnin positio muiden joukossa, on vaikea perustella miksi yksi tulkinta olisi parempi kuin toinen. Modernin jälkeisessä tilanteessa sekä yhteiskunnalliset tulkinnat että taideteokset kilpailevat markkinoilla, joista yleisö, ts. kuluttajat, valitsevat kulloiseenkin tilanteeseen itselleen sopivan. Puhetapojen demokratisoituessa myös massayhteiskuntateorioista on luovuttava. Tämä aiheuttaa haikeutta, eikä vähiten sivistyneistön keskuudessa.

Tuula Gordonin ja Elina Lahelman artikkeli ottaa kritiikin kohteeksi koulun ideologisten luokitelukäytäntöjen luomisen. Maantieteelliset esitykset maista ja kulttuureista samoin kuin sukupuolesta ovat representaation politiikkaa, joilla toinen rakennetaan. "Missä on valta representoida, siellä on myös representaation politiikkaa", kirjoittaa myös Anssi Paasi. Seppo Knuutilan artikkelissa korostuu tilaan liittyvien kertomusten nykyisyyttä ohjaava vaikutus. Suomalaisuus on myös kertomusta Suomi-nimisestä paikasta, jota aatteellisesti ja etymologisesti on rakennettu "parhaan mahdollisen maan" perspektiivistä.

Vaikka suomalaisuuspuheen

historia on ollut eliitin (negatiivisen) määrittelyvallan historiaa, ovat suomalaiset sitoutuneet suomalaisuuteensa yli alueellisten erojen. Suomalaisten valtiokansalaisuus kulttuurikansalaisuuden kustannuksella ei herätä voimakaita tunteita, Ahvenanmaata lukuunottamatta, todetaan Petri Ruuskan artikkelissa. Hegeliläinen valtiokansalaisuus on yhä herderiläistä varianttia, kulttuurikansalaisuutta suosivampaa. Hieman epäselväksi jää kuitenkin, kuinka Hegelin ja Herderin perintöä oleva käsitedikotomia toimii kypsässä demokratiassa, jonka valtaväestön (saamelaisia ja romaneja lukuunottamatta) ei ole juurikaan tarvinnut taistella kulttuurinsa säilyttämisen puolesta viimeisen kahdeksankymmenen vuoden aikana.

Kirjoittajille on yhteistä menneisyyden ja historian nykyhetkeä ohjaavan vaikutuksen korostaminen. Kokoelma asettuu osaksi kriittistä ja historiatietoista itsereflektion traditiota. Kansakuntaa ja kansallista identiteettiä ei käsitellä teoksessa ontologisenä kategoriana. Konstruktivistisen lähestymistavan edellyttämällä tavalla kansallisen identiteetin synty ja rakentuminen nykypäivään on osa diskursiivista evoluutiota.

Asiantuntijan rooli nyky-yhteiskunnassa on toimittajien mielestä analyttisten tulkintavälineiden sorvaaminen ja tulkintojen ehdottaminen, enemmän kuin sen kertominen mitä suomalaisuus on tai millainen sen pitäisi olla. Sen, millainen sosiaalinen konstruktio suomalaisuus tänään on, kokoelman tekstit jättävät auki. Relativismin julistuksesta huolimatta tai ehkä sen vuoksi lukija kysyykin itseltään, mikä siis on näiden tulkintojen validiteetti? Jos kaikki tulkinnat suomalaisuuden synnystä ovat suhteellisen hyviä, määräävätkö markkinat parhaan tulkinnan?

Kokoelma jää ansaitusti elämään akateemisessa sitaattikoneistossa ja sisältää helmiä, joita lukee useaan otteeseen. Kokonaisuutena Elävän Euroopassa pystyy kiertämään rakenneselitysten yksioikoisuuden, mutta joutuu joskus ongelmiin lähtökohtiensa kanssa. Suomipuheen analyysi sisältää itsereflektion heisenbergiläisen variantin – analyysia ja sen

objektia on vaikea erottaa toisistaan. Niinpä prosessista ja siinä käytettävistä työkaluista tulee itessään analyysin tulos. Ongelmaa lisää se, että kokoelman sangeen nimekäs kirjoittajajoukko ei vapaudu määrittelyvallan käytöstä suhteellistamalla omaa kulttuurista pääomaansa. Maata, jossa Suomea enemmän kunnioitettaisiin akateemista pääomaa on vaikea löytää. Ostaisitko siis näiltä kirjoittajilta kansallisen puhevaruuden?

INKA MORING

Oppihistorian lyhyt ja pitkä kurssi

Terhi Rantanen:
"MAAILMAN IHMEELLISIN ASIA"
Johdatus viestinnän oppihistoriaan.

Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 1997. 152 s.

Veikko Pietilä:
JOUKKOVIESTINTÄTUTKIMUKSEN VALTATEILLÄ
Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä.

Tampere: Vastapaino, 1997. 409s.

Nämä kaksi oppikirjaa panevat paikalleen viestinnän, erityisesti joukkoviestinnän tutkimuksen historian tavalla, joka on kunniaksi alan suomalaiselle tutkimukselle ja julkaisutoiminnalle. Harvan muun maan opiskelijoilla ja tutkijoilla on käytettävissään juuri heille kirjoitettuja yleismaailmallisia oppihistorioita. Nämä ovat myös laadukkaita oppihistorioita ja ne täydentävät sopivasti toisiaan: Rantanen tyypillisesti alemmissa aineopinnoissa, Pietilä taas syvennettävissä opinnoissa.

Arvioni on siis varsin myönteinen. Eikä kyseessä ole ensivaikutelma: teosten ilmestymisestä on jo pari vuotta, minä aikana niitä on ehtinyt sulatella ja myös kuulostella tenttijöille kertyneitä kokemuksia. Tänä aikana olen sitäpaitsi kuulostellut englantilaisien ja yhdysvaltalaisien kustantajien kantoja tällaisten teosten kääntä-